

УДК 911.3:338.48

А. Е. Молодецький, канд. геогр. наук, доцент**Г. О. Пишна**, аспірант

кафедра географії України

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна,

infinity0791@rambler.ru

ПРОВІДНІ РИСИ МЕРЕЖІ БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ І БАЛЬНЕОГРЯЗЬОВИХ КУРОРТІВ КРАЇН ПРИЧОРНОМОР'Я

Курорти країн Причорномор'я знаходяться далеко не в першому ешелоні рекреаційних систем світу. Але для країн цього регіону – України, Росії, Грузії, Туреччини, Болгарії та Румунії вони є важливою складовою природно-ресурсного та економічного потенціалу. Розвиток туризму на Чорноморському узбережжі цих країн – ключовий фактор економічного піднесення названих країн. В статті розглядаються природно-ресурсні та економіко-туристичні характеристики розвитку провідних чорноморських курортів відповідних країн. Голова увага приділена бальнеологічним та бальнеогрязьовим курортам як таким, які мають найбільший спектр розвитку рекреаційно-туристичного господарства та найкращі перспективи для залучення інвестицій.

Ключові слова: бальнеологічна і бальнеогрязьова рекреація, курорти, країни Чорноморського узбережжя, природні ресурси, туристичні потоки.

ВСТУП

Шість країн Європи та Азії, які мають вихід до Чорного моря розглядаються операторами міжнародного туризму як держави, територіально та логістично близькі регіону Східного Середземномор'я. Історичні особливості розвитку системи розселення та господарства чорноморських країн призвели до певної недооцінки рекреаційних ресурсів узбережжя цих країн: вони довгий час залишалися «на периферії» європейського та близькосхідного цивілізаційного осередків. Тому важливим напрямком «відкриття» рекреаційних можливостей цих територій, їх ідентифікації, типізації та систематизації є дослідження потенціалу чорноморських країн. Спрямування статті – консолідація різноманітних даних про найважливіші приморські курорти цих країн та часткове заповнення в цьому плані наявних інформаційних прогалів і недомовок. При цьому автори свідомо уникали аналізу територій, де статус курортів з позицій міжнародного правового режиму та безпеки рекреантів сумнівні. Це півострів Крим та узбережжя Абхазії. Саме з цих позицій курорти наведених територій не цікавлять міжнародні туropераторські компанії.

Чорне море омиває береги України, Росії, Грузії, Туреччини, Болгарії та Румунії. Деякі з цих країн вже мають розвинуту туристично-курортну інфраструктуру, наприклад Туреччина і Болгарія, а інші країни тільки намагаються розвивати цей сектор господарства. Останнім часом популярними стають курорти Грузії та України, Румунії та Росії, приморські міста цих країн все більше і більше забудовуються туристичними комплексами. Серед природних багатств країн Чорноморського басейну важливе місце за своїм економічним та соціальним значенням посідають природні лікувальні ресурси, на базі яких діє та успішно розвивається така важлива галузь як санаторно-курортна.

Законом в Україні закріплено, що курорт – це освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні. Подібні дефініції курортів наявні також в законодавстві інших країн регіону [12].

Проблемою, вирішенням якої зацікавилися представники кількох потужних туристичних компаній, стала інтегральна оцінка курортів чорноморських країн з огляду на їх недостатньо використовуваний потенціал комплексу природно-кліматичних оздоровчих, лікувально-бальнеологічних та пізнавально-естетичних чинників. Курорти чорноморського узбережжя здатні задовольнити потреби певних груп європейських рекреантів у відпочинку і оздоровленні, замінюючи постійно вибухаючі конфліктами та терористичними атаками курорти Східного Середземномор'я.

Автори статті керувалися, з одного боку, вирішенням проблеми інтегральної оцінки чорноморських курортів шести прибережних країн географічно-єдиного регіону, а з другого – намагалися виявити «родзинки» бальнеологічних та бальнеогрязьових складових цих курортів, які створюють їх відмінність від середземноморських.

Дослідження курортів як рекреаційних систем всіх чорноморських країн здійснювалося головним чином на національному рівні з позицій потреби туристичного ринку даних країн, а не з позицій обслуговування рекреаційних запитів у оздоровленні і медичній реабілітації рекреантів. Серед таких досліджень відомі роботи В. С. Преображенського, І. В. Зоріна, Ю. О. Веденіна, Л. А. Багрової, О. О. Любіцевої, М. Бочварова, Н. Апостолова та ін., але комплексного порівняльного аналізу курортів чорноморського узбережжя знайдено не було [3, 8, 12, 16].

Метою статті є інтегральна оцінка природно-географічних та економіко-туристичних передумов територіальної організації бальнеологічних і бальнеогрязьових курортів країн Причорноморського регіону, їх типізація та оцінка. Саме цей тип курортів взятий за головний аспект дослідження (на відміну від більш відомих кліматичних курортів узбережжя) є авторським внеском у висвітлення регіональних рекреаційно-географічних проблем.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

За прийнятою нами методикою дослідження рекреаційних систем спочатку здійснювалася оцінка природно-ресурсних факторів розвитку курортів, а на другому етапі – їх економіко-туристична атрактивність за офіційними статистичними даними. У статті природно-ресурсними факторами називаємо наявність на певному курорті країн Причорномор'я рекреаційних ресурсів: лікувальні грязі, мінеральні води, а також кліматичні показники регіону. Економіко-туристична атрактивність – це економічно ефективна кількість туристів, які відвідали певний регіон і дозволили досягти максимального соціально-економічного ефекту. Для оцінки туристичної привабливості території не існує єдиного науково обґрунтованого інтегрованого показника. Оцінювалася нами економіко-туристична атрактивність на основі показників загального обсягу туристичного потоку в державу, кількості туристів (місцевих та іноземців), суб'єктів галузі туризму. Слід зазначити при цьому, що використовувалися тільки економічні дані державної статистики в сфері туризму курортів відповідних країн за період з 2012 по 2014 роки, значна частина яких має різний ступінь деталізації та спрямованості.

Природні чинники курортів визначалися даними, фіксованими їх спостережними службами в комфортний період, які не завжди відповідають даним глобальних атласів чи міжнародних джерел.

Статистичні дані відвідуваності курортів аналізувалися за даними річних зрізів звітності туристично-рекреаційних суб'єктів господарювання (готелів, санаторіїв, служб розміщення туристів) по національним системам звітності, які не завжди здатні відобразити всіх рекреантів. Тому кількісних висновків про місце і роль рекреаційних курортів у загально регіональному рейтингу атрактивності чи відвідуваності не створено. Це пов'язано і з вітчизняною курортно-туристичною статистикою, яка, як засвідчує практика, значно менш інформативна та занадто узагальнена порівняно з багатьма країнами регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Північно-західне узбережжя навколо Одеси відзначається унікальним і розгалуженим комплексом рекреаційних ресурсів, який можна порівнювати з рекреаційним потенціалом південного берега Криму або узбережжя Болгарії. Рекреаційне господарство міста виникло на основі цінних природних кліматичних бальнеологічних та бальнеогрязьових ресурсів (табл. 1).

Головне багатство Одеської групи курортів – хлоридні грязі лиманів, які характеризуються бактерицидною і біологічною активністю і широко використовуються в лікувальних цілях [2].

Основне джерело цілющих грязей – Куяльницький лиман. Крім грязей, для бальнеологічних цілей на курортах застосовується лиманна ропа та мінеральні води. У місті налічується декілька курортних районів. Цілющі грязі лиманів,

морські пляжі і мінеральні джерела залучають у Одесу багато відпочиваючих. За експертними оцінками це 75-78% загального туристичного потоку [6].

Курорт Куяльник – це бальнео-грязьовий курорт, розташований за 9 км від центру Одеси, у південній частині Куяльницького лиману, де функціонують санаторії, курортна поліклініка, пансіонати, грязелікарня, бальнеолікарня, а також завод з розливу мінеральної води. Основні лікувальні ресурси курорту – чорні мулисті високоякісні грязі, ропа Куяльницького лиману, яка використовується для ванн, хлоридно-натрієва мінеральна вода, що застосовується для питного лікування. Організований розлив мінеральної води в пляшки. Грязелікування проводиться у вигляді аплікацій, застосовуються гальваногрязелікування, газогрязьові ванни та ропні ванни. Відпускаються штучні сірководневі, кисневі, родонові, вуглекислі ванни, інгаляції, лікувальний душ, електросвітлолікування, лікувальна фізкультура, масаж. На медичному пляжі хворі приймають сонячні ванни [8].

Таблиця 1

**Природні ресурси Одеської групи курортів
(лікувальні грязі, мінеральні води) [2]**

Курорт Природні ресурси	Площа грязьового родовища	Мінералізація г/дм ³ : а) грязьового розчину б) мінераль- них вод	Інтервал глибин випро- бування, м	Балансові запаси		Специфічні компоненти і властивості
	середня потужність			Лікува- льних грязей, кг,10	Міне- ральных вод, м ³ /добу	
Куяльник Мулисті грязі	36,01	92,7 – 95,2	—	38,01	—	H ₂ S 0,1 – 0,29 %
Мінеральні води для питного лікування	0,45	—	70 – 80	—	834	—
Мінеральні води для бальнео- процедур	—	3,0 – 3,7	240 – 290	—	551	—
Мінеральні води питні	—	13,0 – 13,6	100 – 180	—	—	—
Сергіївка Мінеральна вода для бальнео- процедур і питного лікування	—	1,2 – 1,8	260- 440	—	—	—
Мулисті грязі	—	27,4 – 38	—	—	354	H ₂ S 0,8 – 0,24%
	0,15- 1	—	—	84	—	—

Розвиток бальнеологічної складової Куяльницького курорту, де маломінералізована лікувальна вода здавна використовується для розливу на заводі, взагалі останнім часом призупинено з економічних причин. Експлуатаційні запаси верхньосарматського водоносного горизонту були оцінені за категорією В у кількості 834 м³/добу (свердловини 6, 8, 9), з палеогенового горизонту за категоріями А і В, 441 і 110 м³/добу, відповідно. Разом запаси склали 1385 м³/добу [3].

Для використання в бальнеологічному і бальнеогрязевому комплексі санаторію забір води та пелоїдів Куяльницького лиману здійснюється в його південній частині. Щорічно Куяльницький курорт лікує та реабілітує лише близько 10 тисяч хворих, при потенційних можливостях у п'ять разів більших. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 року № 1499 лимани Куяльницький і Хаджибейський включені до переліку водних об'єктів, що належать до лікувальних [2].

Найбільший курорт Румунії – Констанца – місто, яке оточене курортними територіями, найвідоміші з яких – кліматичні приморські і грязьові курорти Мамає і Ефоріє. Курорт Ефоріє-Норд розташований між озером Текиргіюл і узбережжям Чорного моря. Основні природні лікувальні фактори – природні ресурси озера Текиргіюл і морський клімат. З початку 20 століття ця територія стає відомим і популярним лікувальним курортом на сході Європи. Довжина курортної забудови досягає 4 км, ширина 20 – 100 м [1].

Вода озера Текиргіюл – хлористо-натрієва і містить у значній кількості хлористий натрій, насичена сіркою, солями бромю, натрію, магнію, містить йод, має високу щільність, значення якої в 5-6 разів перевищують щільність морської води, і концентрацію мінеральних солей (близько 80 г/л). Бром і магній діють заспокійливо на шкіряний покрив, підсилюють ефект грязелікування і сприяють більш продуктивному лікуванню шкірних захворювань, особливо псоріазу та екземи [9].

Основний цілющий природний фактор – сапропелеві грязі, що утворилися при анаеробній ферментації на дні озера, характеризуються багатим хімічним складом. Шар покладів сапропелевих грязей досягає на деяких ділянках озера товщини 0,6 м. Сапропелева грязь озера Текиргіюл відзначається значною в'язкістю, має тонку грануляцію, легко наноситься на поверхню тіла при аплікаціях. Грязі мають протекторні якості, що оберігають тіло людини від надмірного перегріву на сонці. Грязі озера мають характерний сірководневий запах. До складу грязей входять біостимулюючі речовини, ензими, естрогени, гумус, органічні мінеральні речовини, ряд вітамінів (С, β-каротин та ін.) [9].

На озері обладнані купальні, де можна проходити грязеві процедури, скупатися в цілющій озерній воді, прийняти душ. На курорті успішно лікують ревматичні захворювання, захворювання периферичної нервової системи, розлади кровообігу, шкірні захворювання, ожиріння, захворювання дихальної системи, рахітизм, неврастенію. Також тут можна пройти косметичні курси. При

декількох готелях є сучасні лікувальні бази, що дозволяють лікувати хвороби опорно – рухового апарату, шкіри (у тому числі псоріаз), гінекологічні та неврологічні.

Таблиця 2

Фізико-хімічні характеристики сапропелевих грязей озера Текиргіол [9]

Курорт	Площа грязьового родовища, м ²	Мінералізація води, г/дм ³	Питома вага, г/см ³	Вміст сухої речовини, г/см ³	Вміст мінеральних речовин, г/дм ³	pH	Специфічні компоненти, %
Ефоріє Норд сапропелеві грязі	0,3-0,6	80,3	1,283	28,73	20,36	8,2	NaCl, S, Mg, K, Na 46,5-47,6

Чорноморські курорти Болгарії можна розділити на дві групи, в залежності від їх розташування: курорти на північному узбережжі Чорного моря – в околицях Варни – найбільшого міста на узбережжі Чорного моря в Болгарії: Златні П'ясиці, Албена, Рів'єра, Русалка, Святий Костянтин і Єлена. Курорти на південному узбережжі – в області Бургас: Слинчев Бряг – найбільший курорт на Чорному морі, Святий Влас, Несебр, Приморсько, Созопол [1].

Курорт Святий Костянтин і Єлена розташований на північ від міста Варна. Він почав своє існування саме, як бальнеологічний центр ще на початку ХХ століття, основною спрямованістю якого, як і раніше, залишається лікування за допомогою термальних мінеральних джерел. Вода в них слабомінералізована (592 мг/дм³), магнієво-кальцієво-натрієво-гідрокарбонатна, має рН 7,2 водного середовища і дебіт 43 л /с з температурою на виході 38-46⁰ С. До складу води входять (у мг / л): фтор -0,44; сульфат натрію – 48,96; калій – 73,01; хлор – 65,30; гідрокарбонат – 290,51; кальцій – 45,45; бром – 0,06; гідрофосфат – 0,03; магнії – 46,86; йод – 0,04; алюміній – 4,0 [19].

На курорт Св. Костянтин і Єлена приїжджають за допомогою хворі з недугами опорно-рухового апарату в хронічній стадії (подагра, поліартрит, періартрит, деформуючий артроз). Лікують на курорті запальні, травматичні і дегенеративні захворювання нервової системи – поліневрит, плексит, неврит, радикуліт і т.п. Гарний результат дають лікувальні процедури з термальними джерелами курорту для захворювань дихальних шляхів (бронхіт, бронхіальна астма, реніт, фарингіт) та гінекологічних захворювань на різних стадіях розвитку. На курорті функціонує більше 50 готелів. Є два п'ятизіркові, інші готелі, в основному, три – чотиризіркові. У деяких готелях є басейни з мінеральною водою, куди приїжджають навіть з інших курортів [17].

Чорноморське узбережжя Туреччини зараз не користується масштабною міжнародною популярністю, як курорти цієї країни на Егейському та Середземному морі. Але високою відвідуваністю співвітчизниками виділяються такі курорти, як Самсун, Синоп, Різе, Гиресун [18].

Популярний курорт за бальнеологічним профілем – місто Самсун засноване в VI ст. до н. е. Воно донині є самобутнім осередком, що привертає туристів. Тут є все як для пляжного відпочинку, так і для екскурсійного туризму, безліч готелів на вибір за рівнем комфорту та ціною. Курортна індустрія тут знаходиться в стадії розвитку. Офіційного статусу курортного міста Самсун поки не має, але це не перешкоджає йому приймати до ста тисяч туристів і відпочиваючих щороку. Отримати лікування разом з відпочинком можна на території з термальним джерелом Хамам Аги-Каплиджаси, де є чотири басейни з цілющими водами. Дивовижним видовищем є каскад водоспадів Бафра Акан Шелалесі, що знаходяться в селі Алакан неподалік від Самсуна [22].

Чорноморське узбережжя Грузії – це відомі курорти Батумі, Кобулеті, Урекі, Поті. Урекі – унікальний клімато-бальнеологічний курорт на узбережжі Чорного моря в 50 км від Батумі, що славиться пляжами з чорним магнітним піском, якому немає аналога в світі. Чорні піски пляжів Урекі мають цілющі властивості завдяки великому вмісту магнетиту, і відповідно, наявності на пляжах природного магнітного поля низької інтенсивності, яке використовується в магнітотерапії. Дослідження курортологів Грузії довели ефективність лікування магнітними пісками таких захворювань, як гіпертонічна хвороба, наслідки інфаркту міокарда, ішемічні хвороби серця, артрити, остеохондрозу, успішна реабілітація після травм різної тяжкості, а також захворювань нервової системи, хронічних урогенітальних захворювань, дитячого церебрального паралічу [15, 14].

Узбережжя Чорного моря Росії – це вузька прибережна смуга між хребтами Великого Кавказу і Чорним морем. Особливість, що відрізняє Чорноморське узбережжя Росії – це кілька типів пляжів на 400-кілометровій ділянці: скелясті, бухтові, жорсткі крупно – галькові, м'які мілко – піщані і пляжі з кварцевим піском. Найпопулярніші курорти розташовані в містах: Геленджик, Туапсе, Анапа, Сочі [8].

Курорт Анапа на узбережжі Чорного моря, розташований на південному заході Краснодарського краю на кордоні передгір'їв Кавказу і степів Таманського півострова. Анапа лідирує серед усіх курортів краю за кількістю родовищ мінеральних вод для зовнішнього застосування. На території Піонерського проспекту розвідані родовища сульфідних, бромистих вод і йодо – бромистих розсолів для зовнішнього застосування. У районі Джемете відкриті азотно – метанові сульфідні води, які використовуються для бальнеопроцедур. У кадастр мінеральних вод Росії включені родовища Семигорське, Раєвське, Анапське, Бімлюкське, Цібанобалкінське, Джеметінське. В околицях Анапи є багатющі запаси лікувальних грязей лиманів, солоних озер, грязевих сопок (псевдовулканів). Анапський виноград лікувальних сортів надходить в усі здравниці курорту. Ампелотерапія і енотерапія займають гідне місце в комплексній курортній терапії. Єдине призначення роботи курорту Анапа є поєднання санаторно – курортного і туристського бізнесу. Курорт включає 207 санаторно – курортних організацій,

готелів, більше п'яти тисяч різного рівня житла для тимчасового проживання на літній період [16, 21].

Природно – лікувальні ресурси розподіленні дуже нерівномірно, а мінеральні води та лікувальні грязі на багатьох курортах відсутні. Немає їх на курортах Болгарії – Албена, Румунії – Мамає, Туреччини – Синоп, Гіресун, Різе, Грузії – Батумі, Поті, Росії – Геленжик. Проте вони мають інші фактори, які приваблюють до них відпочиваючих. Наприклад, розвинена інфраструктура, чи унікальність інших лікувальних ресурсів таласотерапії Чорноморського узбережжя (табл. 3).

Розглянемо економіко-туристичні ресурси курортів названих країн. У багатьох випадках, на жаль, ця статистика має значні відносності, або, як в Україні, відпочинковий туризм не відокремлюється від лікувально-реабілітаційного.

Група курортів навколо Констанци має різні засоби розміщення загальною кількістю 84690 місць (табл.4). Засоби розміщення варіюють від готелів різного рівня до хостелів і туристських таборів.

Готелі становлять більшу частину даного сектора (29,5%). Туристські вілли займають останнє місце і складають 5,6% сектора розміщення. Варто відзначити, що при цьому багатому розмаїтті класифікація засобів розміщення не настільки висока [13].

За даними Національного статистичного інституту Болгарії в 2014 році кількість туристів на чорноморських курортних регіонах була неоднакова. Варненську групу курортів відвідало 859 996 осіб, із них 584 217 іноземців. Групу курортів навколо Бургасу – 1 297 569 осіб, із них – 908 019 іноземців [17].

Безумовним лідером на узбережжі Болгарії за кількістю місць для тимчасового проживання є Слинчев Бряг – 152 готелі, майже 60 тисяч місць, що становить 44,1% від загальної суми. Проте, у загальній кількості осіб, які залишилися на нічліг, переважає курорт Златні П'ясиці – 13,1%, трохи менше віддали перевагу курорту Албена – 11%, курорту Слинчев Бряг – 10,6%, Св. Костянтин – 10%. На 2-гому місці за кількістю місць – Златні П'ясиці, де є 102 готелі та інші установи для розміщення, що становить 29,6%, 3-му – Св. Костянтин і Єлена, його туристична місткість становить 15,4%. На 4-му курорт Албена – 10,7% (табл.5).

Чорноморські курорти Туреччини не такі популярні як середземноморські, хоча є достатня ресурсна база для їх розвитку. Вони направлені, в основному, на внутрішній туризм.

На чорноморських курортах Туреччини загальна кількість туристів в 2013 році зросла на 6,2 % в порівнянні з 2012 роком, а відвідуваність з 2011 р. зросла на 17,5 %. Така ж сама тенденція спостерігається із внутрішнім туризмом. Станом на 2013 рік він складає 95,6 % від загальної кількості туристів, що на 3,4 % більше ніж в 2011 році. Дещо інша динаміка спостерігається з іноземними відвідувачами. Найбільша їх кількість спостерігалася в 2011 році,

Таблиця 3

Природні лікувальні ресурси курортів Чорного моря

Показники	Курорти	Тривалість ком- фортного сезону, кількість місяців	Температура го сезону, °С	Амплітуда температури	повітря	Кількість опадів, мм	Природні лікувальні ресурси		
							Кліматичні ресурси	Лікувальні грязі	Мінеральні води
	Одеса	5	+16, +23	+17, +26	+	464	+	+	+
	Сергіївка	5	+18, +23	+17, +26	+	459	+	+	+
	Маяя	6	+18, +23	+17, +26	+	400	+	-	-
	Ефоріє Норя	6	+18, +23	+17, +26	+	400	+	+	-
	Ефоріє Суя	6	+15, +23	+17, +26	+	400	+	+	-
	Албена	6	+15, +23	+18, +27	+	462	+	-	-
	Златні П'яші	6	+15, +23	+16, +27	+	471	+	-	+
	Слинчав Бряг	7	+15, +25	+16, +25	+	520	+	-	-
	Св.Кост-н-і Елена	5	+17, +26	+15, +23	+	471	+	-	+
	Синоп	7	+17, +24	+15, +26	+	685	+	-	-
	Самсун	7	+17, +25	+15, +23	+	720	+	-	+
	Тіресун	6	+17, +25	+16, +23	+	1087	+	-	-
	Різе	6	+15, +20	+16, +23	+	2233	+	-	-
	Батумі	6	+15, +21	+15, +24	+	2131	+	-	-
	Кобулеті	6	+15, +22	+16, +23	+	2015	+	-	+
	Поті	5	+15, +21	+16, +23	+	1907	+	-	-
	Урскі	6	+15, +21	+16, +24	+	1650	+	-	-
	Анапа	5	+15, +24	+15, +24	+	560	+	+	+
	Геленджик	6	+16, +24	+16, +24	+	443	+	-	-
	Туапсе	6	+15, +24	+18, +26	+	1334	+	-	+
	Сочи	6	+15, +25		+	1644	+	-	+

Таблиця 4

Туристична місткість і діяльність чорноморських курортів Румунії [13]

Показники		Роки		
		2010	2011	2012
Місткість	Існуюча (місць)	124643	83751	84690
	Використовувана (місць на день)	9965,6	11328,9	10656,9
Приїзд (тис. осіб)		803,1	844,8	953,0
Перебування (тис.осіб)		3166,7	3361,1	3800,0
Індекс використання чистої місткості в експлуатації (%)		31,8	29,7	35,7

Таблиця 5

Туристична місткість окремих Чорноморських курортів Болгарії [17]

Показники	Роки	Курорти			
		Албена	Златні П'ясиці	Слинчев Бряг	Св. Костянтин і Єлена
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання, одиниць	2012	36	93	137	55
	2013	40	101	136	55
	2014	37	102	152	53
Кількість місць	2012	18623	34108	59840	11643
	2013	19676	36894	54334	11604
	2014	18196	36246	59230	10818
Кількість осіб, що переночували	2012	241279	454891	565901	231912
		160770	399011	517901	157565
	2013	245910	504099	609615	206136
		169202	445256	558389	141341

і складала 5,7 % від загальної кількості туристів. Найменша їх кількість спостерігалася в 2012 році, в 2013 році ситуація трохи стабілізувалася. За 2013 рік найбільше туристів відвідало курорт Самсун, на 2-му місці стоїть Гіресун, за ним іде Різе, і на останньому місці Синоп. Можна стверджувати, що Самсун приваблює до себе більше відвідувачів, тому що тут є джерела мінеральних вод, які розширюють можливості лікування та оздоровлення під час відпочинку (табл. 6) [18, 20].

Таблиця 6

Туристичні потоки чорноморських курортів Туреччини [18]

Курорти	Роки	Загальна кількість туристів	Іноземці	Громадяни країни	Загальна кількість проведених ночей	Іноземці	Громадяни країни
Синоп	2011	22971	1264	21707	40329	3697	36632
	2012	28482	1570	26912	46511	2243	44268
	2013	31250	1154	30096	47078	2697	44381
Самсун	2011	136148	7239	128909	212236	18589	193647
	2012	148922	5995	142927	219607	14268	205339
	2013	152430	6176	146254	223432	16321	20711
Гіресун	2011	72271	2719	69552	109575	3646	105929
	2012	69093	3114	65979	125302	12296	113006
	2013	74997	2758	72239	111065	3819	107246
Різе	2011	43274	4327	38947	61107	6712	54395
	2012	57332	1535	55797	88511	6302	82209
	2013	64134	3966	60168	93274	12320	80954
Загалом	2011	274664	15549	259115	423247	32644	390603
	2012	303829	12214	291615	479931	35109	444822
	2013	322811	14054	308757	474849	35157	253292

Провідними курортами Грузії є курорти Аджарії (Батумі і Кобулеті) та найбільша кількість інвестицій припадає на цей регіон, вони мають достатньо розвинену інфраструктуру, як туристичну, так і транспортну. Потім має менш розвинену туристичну інфраструктуру, але він приваблює не менше відпочиваючих, перш за все своїми природними лікувальними та історико-культурними ресурсами [5].

Таблиця 7

Туристичні потоки курортів Грузії на Чорному морі у 2014 році [7]

Курорти	Загальна кількість туристів, тис. осіб	Питома вага курорту, (%)	Цілі відвідування, тис. осіб			
			Відпочинок, дозвілля, розваги	Оздоровлення	Службові, ділові, бізнес, навчання	Інші цілі
Батумі	193,7	34,6	67,8	29,1	58,11	37,74
Кобулеті	157,2	28,1	47,16	55,02	23,58	31,44
Урекі	94,5	16,8	28,35	33,1	14,1	18,9
Погі	114,0	20,4	36,5	31,9	28,5	17,1
Усього	559,4	100	179,8	149,07	124,4	106,2

Аналізуючи туристичні потоки чорноморських курортів Грузії можна зробити висновок, що більшість туристів віддають перевагу курортам Аджарії. В 2014 році курорт Батумі відвідало 193,7 тис. осіб, що склало 34,6% від загальної кількості туристів.

В Урекі прибуває менше туристів, в порівнянні з іншими чорноморськими курортами. Загальна кількість туристів тут становить трохи менше 100 тис. осіб, що складає 16,8% від загальної кількості. По цілям відвідування тут, так само, переважають відпочинок та оздоровлення і становлять відповідно – 30% і 35% (табл.7).

Підводячи підсумок, можна сказати, що безумовним лідером серед курортів Грузії на Чорному морі є – Батумі. Проте по цілях відвідування для відпочинку та оздоровлення він поступається всім іншим курортам. Найбільше їх на курортах Кобулеті і Урекі. Отже, Батумі є столицею дозвілля, а Кобулеті і Урекі – оздоровлення на узбережжі.

Комфортний відпочинок на Чорному морі в Російській Федерації забезпечують численні санаторії та готелі, яких усього в курортних комплексах 1114 (табл. 8). Найбільше їх припадає на Великий Сочі. Станом на 2014 р. їхня кількість складає 166 (14,9% від загальної кількості). Трохи менше засобів розміщення містить курорт Туапсе – 124 од (11,1%). На 3-му місці за чисельністю засобів розміщення знаходиться курорт Анапа – 83 (7,4%) [10].

Дуже цікава динаміка по кількості засобів розміщення спостерігається для всіх курортів в 2013 році, в тому що їх загальна кількість зменшилася на 1,7% в порівнянні з 2012 роком. Співвідношення внутрішнього та іноземного туризму, з переважанням першого, майже однакова для більшості чорноморських курортів Росії, в тому числі Великий Сочі, в якому кількість громадян Росії складає 446,14 тис. осіб, а іноземців 365,03 тис. осіб. В Анапі цей показник складає, відповідно 223,1 тис. осіб і 182,52 тис. осіб [11].

Таблиця 8

**Кількість засобів розміщення та розміщених осіб
на чорноморських курортах Росії [10, 11]**

Курорти	Роки	Число засобів розміщення, одиниць	Питома вага засобів розміщення, (%)	Чисельність розміщених тис. осіб,	Питома вага розміщених осіб (%)	Громадян Росії, тис. осіб	Іноземців	
							з країн СНГ, тис. осіб	з інших країн, тис. осіб
Анапа	2012	72	6,5%	351,18	6,8%	193,15	77,3	80,77
	2013	68	6,1%	275,12	5,3%	151,32	66,03	57,78
	2014	83	7,4%	405,58	7,9%	223,1	97,34	85,18
Геленджик	2012	36	3,2%	175,59	3,4%	96,57	38,63	40,4
	2013	34	3,1%	137,56	2,7%	75,66	41,62	28,89
	2014	41	3,7%	202,79	3,9%	111,54	48,67	42,59
Туапсе	2012	108	9,7%	526,77	10,2%	289,72	115,89	121,2
	2013	102	9,2%	412,68	8,0%	226,97	99,1	86,67
	2014	124	11,1%	608,37	11,8%	334,61	146,1	127,76
Великий Сочі	2012	144	12,9%	702,36	13,6%	386,30	154,52	161,54
	2013	136	12,2%	550,24	10,7%	302,6	132,1	115,55
	2014	166	14,9%	811,16	15,7%	446,14	194,68	170,35
Усього		1114	100%	5159,4	100%	2837,67	1211,98	1118,68

Отже, чорноморські курорти Росії популярні не тільки серед місцевого населення, а й серед громадян колишнього СРСР, особливо тих країн, які не мають виходів до морських берегів.

ВИСНОВКИ

Чорноморське узбережжя має різноманітні природні ресурси і неповторну природу для розвитку курортів. Деякі країни, особливо Румунія і Болгарія, зрозуміли це і вкладають велику частку інвестицій для удосконалення своїх курортів. Їм не поступаються Росія і Грузія. Туреччина і Україна знаходяться лише в процесі розвитку та удосконалення своїх чорноморських курортів. Природно-ресурсна база курортів всіх країн орієнтує рекреантів в першу чергу в бік кліматичних форм відпочинку і оздоровлення. Дані табл. 5 свідчать, що найбільш популярні курорти саме кліматичні та базуються на показниках температурно-

го режиму повітря та чорноморської води в комфортні 5-6 (на турецьких курортах 7) місяців. Водночас додатковий фактор наявності джерел мінеральних лікувальних вод та мінеральних лиманних грязей створює для менш як половини розглянутих курортів значний додаток до їх рекреаційно-туристичної атрактивності. Саме можливість використати лікувально-оздоровчі ресурси вод і грязей курортів створює, як свідчить практика, збільшення туристичного потоку на 15-25%.

Соціально-економічні чинники – інфраструктурна облаштованість курортів та їх транспортна доступність можуть ілюструватися часткою іноземців у загальній рекреантів. Це має створювати додатковий інвестиційний стимул розвитку готельно-санаторних закладів та транспортних мереж, які є найбільш капіталомісткими складовими розвитку відповідних курортів. Водночас курорти чорноморських країн все ще орієнтовані головним чином на співвітчизників (табл. 5, 6, 8 та ін. дані), що здатне підвищити їх конкурентоздатність порівняно зі схожими за профілем курортами Середземномор'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Александрова А. Ю.* Международный туризм [Текст] / Анна Юрьевна Александрова. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 49 с.
2. *Бабов К. Д.* Курорты Украины державного та місцевого значення [Текст] / К. Д. Бабов, О. М. Нікіпелова. – Одеса: Пальміра, 2010. – С.12-26.
3. *Багрова Л. А.* Физико-географические (природоведческие) основы рекреационной географии: Учебное пособие [Текст] / Л. А. Багрова, П. Д. Подгородецкий. – Симферополь: изд-во Симферопольского государственного университета, 1982. – 64 с.
4. *Бъчваров М.* География на туризм [Текст] / М. Бъчваров, Н. Апостолов. – Варна, 1982. – 73 с.
5. *Вайтешвили Д. Л.* Грузия и европейские страны [Текст] / Джуаншер Ливанович Вайтешвили. – М., 2007. – С. 48-169.
6. Економічна статистика. Туризм: за даними головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
7. ეკონომიკური და ტურისტული სტატისტიკა რეგიონების მიხედვით, საქართველოს სტატისტიკის ინსტიტუტი [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.geostat.ge/>
8. *Квартальнов В. А.* Экономика туризма [Текст] / В. А. Квартальнов, И. В. Зорин. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 52 с.
9. *Киричук К.В.* Медицинский туризм Румынии набирает популярность [Текст] / Константин Валерьевич Киричук. – М.: Турбизнес, 2009. – 41с.
10. *Кислякова М. А.* Самые популярные курорты России [Текст] / Мария Александровна Кислякова. – М.: Вече, 2004. – 96 с.
11. *Кусков А. С.,* Курортология и оздоровительный туризм [Текст] / А. С. Кусков, О. В. Лысикова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 107 с.
12. *Любичева О. О.* Ринк туристичних послуг (геопросторові аспекти) [Текст] / Ольга Олександрівна Любичева. – Київ: Альгерпрес, 2002. – 436 с.
13. Institutul Național de Statistică. Departamentul Constanta [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.constantina.insse.ro/main>.
14. «დასვენება შავი ზღვის სანაპიროზე» დღესასწაულები შავი ზღვის სანაპიროზე საქართველოში ქობულეთში [Електронний ресурс] – Режим доступу к сайту: <http://seacool.ru/georgia/kobuleti>
15. *Папирян Г. А.* Международные экономические отношения. Экономика туризма [Текст] / Геворк Аветисович Папирян. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 208 с.
16. *Преображенский В. С.* Теория рекреологии и рекреационной географии [Текст] / В. С. Преображенский, И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М., 1992. – С. 23-67.
17. Република България. Национален статистически институт [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.nsi.bg/bg/content/1967/>

18. Kültür ve turizm alanındaki istatistikleri: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı göre [Електронний ресурс] – Режим доступа к сайту: www.kultur.gov.tr
19. *Стаматов С.* Бальнео – биоклиматология и лечебен туризм [Текст] / Стамат Стаматов. – Варна: ВИНС, 1973. – С. 112-116.
20. Туристический портал. Черноморские курорты Турции [Електронний ресурс] – Режим доступа к сайту: http://warps.ru/турция/Черноморские_курорты.html
21. *Царфис П. Г.* География природных лечебных богатств СССР (Курортологические аспекты) [Текст] / Петр Григорьевич Царфис. – М.: Мысль, 1986. – 237с.
22. Энциклопедия путешественника. Черноморские курорты. Самсун [Електронний ресурс] – Режим доступа к сайту: <http://kurortblacksea.ru/samsun/>

REFERENCES

1. Aleksandrova, A. (2001), *Mezhdunarodnyiy turizm [International tourism]*, Moscow: Aspect Press, 49 p.
2. Babov, K. (2010), *Kurorty Ukrainy derzhavnogo ta mistseвого znachennya [The state and local level resorts of Ukraine]*, Odesa: Palmira, pp. 12-26.
3. Bagrova, L. (1982), *Phiziko-geographicheskie (prirodovedcheskie) osnovy rekreatsionnoy geografii: Uchebnoe posobie [Physiogeographical (natural history) basis of recreation geography: Textbook]*, publ. Simferopol State University, Simferopol, 64 p.
4. Bocharov, M. (1982), *Geografiya i turizm [Geography and tourism]*, Varna, 73 p.
5. Vaytshvili, D. (2007), *Gruziya i evropeyskie strany [Georgia and European countries]*, Moscow, vol. 3, pp. 48-169.
6. «Economic statistics. Tourism» [Economic statistics. Tyurizm], Available at: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>. [Accessed 23 October 2015].
7. «Economic and tourist statistics by region» [Economic-turystychna statystyka regiony], Available at: <http://www.geostat.ge/>. [Accessed 30 September 2015].
8. Kwartalnov, V. (2002), *Ekonomika turizma [Touristic economy]*, Moscow: Finance and Statistics, 52 p.
9. Kirichuk, K. (2009), *Meditsynskiy turizm Rumynii nabiraet populyarnost [Medical tourism is gaining popularity in Romania]*, Mopskov: Tourbisiness, 41 p.
10. Kislyakova, M. (2004), *Samye populyarnye kurorty Rossii [The most popular resorts in Russia]*, Moscow: Veche, 96 p.
11. Kuskov, A., Lusikova, O. (2004), *Kurortologiya i ozdorovitelnyy turizm [Balneology and health tourism]*, Rostov-na-Donu: Fenix, 107 p.
12. Lyubitseva, O. (2002), *Rynok turistichnih poslug (geoprostorovi aspekty) [The market of tourist services (geospatial aspects)]*, Kyiv: Alterpress, 436 p.
13. «The National Institute of Statistics. Department Constanta» [Natsionalniy Institut statistiky. Departament Konstantsa], Available at: <http://www.constantina.insse.ro/main>. [Accessed 3 November 2015].
14. *Rest on the Black Sea in Georgia: Kobuleti [Otdyh na Chernom more v Gruzii: Kobuleti]*, Available at: <http://seacool.ru/georgia/kobuleti>. [Accessed 11 November 2015].
15. Papiryan, G. (2005), *Mezhdunarodnyie ekonomicheskie otnosheniya. Ekonomika turizma [International economic relations. Touristic economy]*, Moscow: Finance and Statistics, 208 p.
16. Preobrazhenskiy, V. (1992), *Teoriya rekrealogii i rekreatsionnoy geografii [Theory of rekrealogy and recreational geography]*, Moscow, pp. 23-67.
17. *The Republic of Bulgaria. National Statistical Institute [Respublika Bolgariya. Natsionalniy statistichniy Institut]*, Available at: <http://www.nsi.bg/bg/content/1967/>. [Accessed 12 November 2015].
18. *Statistics in the sphere of culture and tourism [Statistika v sfere kultury i turizma]*, Available at: www.kultur.gov.tr. [Accessed 27 October 2015].
19. *Stamatov, S. (1973), Balneo – bioklimatologiya i lecheben turizm [Balneo-boiclimatology and health tourism]*, Varna: VINS, p. 112-116.
20. *Travel portal. Black Sea resorts of Turkey [Turisticheskiy portal. Chernomorskie kurorty Turtsii]*, Available at: http://warps.ru/турция/Черноморские_курорты.html. [Accessed 27 October 2015].
21. *Tsarfis, P. G. (1986), Geografiya prirodnyih lechebnyih bogatstv SSSR (Kurortologicheskie aspekty) [The geography of natural medicinal resources of the USSR (Balneological aspects)]*, Moscow: Mysl, 237 p.
22. *Traveler's encyclopedia. The Black Sea resorts. Samsun [Entsiklopediya puteshestvennika. Chernomorskie kurorty. Samsun]*, Available at: <http://kurortblacksea.ru/samsun/>. [Accessed 28 October 2015].

Надійшла 10. 12. 2015

А. Э. Молодецкий, канд. геогр. наук, доцент

А. А. Пышная, аспирант

кафедра географии Украины

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина,

infinity0791@rambler.ru

ВЕДУЩИЕ ЧЕРТЫ СЕТИ БАЛЬНЕОЛОГИЧЕСКИХ И БАЛЬНЕОГРЯЗЕВЫХ КУРОРТОВ СТРАН ПРИЧЕРНОМОРЬЯ

Курорты стран Причерноморья находятся далеко не в первом эшелоне рекреационных систем мира. Но для стран региона – Украины, России, Грузии, Турции, Болгарии и Румынии они являются важной составляющей природно-ресурсного и экономического потенциала. Развитие туризма на Черноморском побережье этих стран – ключевой фактор экономического подъема названных стран. В статье рассматриваются природно-ресурсные и экономико-туристические характеристики развития ведущих черноморских курортов соответствующих стран. Основное внимание уделено бальнеологическим и бальнеогрязевым курортам как таким, которые имеют наибольший спектр развития рекреационно-туристического хозяйства и лучшие перспективы для привлечения инвестиций.

Ключевые слова: бальнеологическая и бальнеогрязевая рекреация, курорты, страны Черноморского побережья, природные ресурсы, туристические потоки.

A.E. Molodetsky

H.O. Pyshna

Department of Geography of Ukraine

Odessa I.I. Mechnikov National University

Dvorianskaya St., 2, Odessa, 65058, Ukraine

infinity0791@rambler.ru

MAIN FEATURES OF BALNEOLOGICAL AND MUD RESORTS NETWORK OF THE BLACK SEA COUNTRIES

Abstract

Purpose. The aim of the article is the characteristics of geographical (natural and socio-economic) prerequisites for the development of coastal resorts of Black Sea region countries, with emphasis on balneological and mud-bath of recreational resources systems. Six European and Asian countries – Ukraine, Russia, Georgia, Turkey, Bulgaria and Romania have a diverse and significant resort and recreational resources of the Black Sea coast. However, for many decades the Black Sea resorts of these countries are in the «shadow» of the more popular resorts in the Mediterranean, which is not always justified.

Data & Methods. At first the assessment of natural resource factors in the development of resorts was carried out according to adopted research methodology of recreation systems, and in the second stage – their economic and tourist attractiveness according to official statistics. In the article the presence of a certain resort of the Black

Sea recreational resources (mud, mineral water, and climatic characteristics of the region) we call natural resource factors. Economic and tourist attractiveness – a cost-effective number of tourists that visited a certain region and allowed to reach the maximum social and economic benefit. For estimation of the attractiveness of the tourist area there is no single scientifically based integrated indicator. The economic and tourist attractiveness based on indicators of total tourist flow in the country, the number of tourists (domestic and foreign), the subjects of the tourism industry was estimated. It should be noted here that the economic data of State Statistics in the field of tourism resorts in the respective countries for the period from 2012 to 2014 was used only much of which has a different level of detalization and direction.

Results. The Black Sea coast has a variety of natural resources and the unique nature for development of resorts. Romania, Bulgaria, Russia and Georgia have understood this fact and are investing more and more to improve their resorts. Turkey and Ukraine are only in the process of development and improvement of their Black Sea resorts. Natural-resource base of resorts focuses recreants primarily toward forms of climatic recreation and health. At the same time the presence mineral medical waters and mineral muds established significant addition to recreational and touristic attractiveness of reviewed resorts. The ability to use therapeutic resources of water and mud resort increasing tourist flow in 15-25%. This fact should create additional investment incentive to the development of hotel and spa facilities and transport networks, which are the most expensive components of the reviewed resorts.

Keywords: balneological and mud-bath recreation, health resorts, the Black Sea coast countries, natural resources, tourist flows.